

Палькевич О. С.,

викладач кафедри романської філології

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ СТАТУСУ Й ДИНАМІКИ МОВНИХ НОРМ У ФРАНЦІЇ В ДІАХРОННОМУ АСПЕКТІ

Анотація. Стаття присвячена вивченню проблеми статусу й динаміки мовних норм у Франції. Розгляд мовної динаміки здійснено на основі діахронного аналізу еволюції мовних норм у вигляді власної періодизації. Кожний її етап відповідає зміні статусу мовних норм і мовної політики Франції та проаналізований відповідно до певної соціолінгвістичної й лінгвістичної ситуації та когнітивних особливостей мовців.

Ключові слова: статус і динаміка мовних норм, мовний стандарт, соціолінгвістичні критерії, мовна політика, мовна свідомість, кодифікація, пуризм, центризм, націоналізм.

Постановка проблеми. Мовні норми, які ми визначаємо як результат реалізації мовної системи певної мови, які визнані й зафіксовані суспільством як обов'язкові й правильні під час свідомої нормалізації в певний період розвитку мови, інакше кажучи, норми аксіологічні, кодифіковані, прескриптивні або літературні (на відміну від узусу, який включає норми різних форм існування мови (діалекти, розмовне мовлення тощо)), є поняттями лінгвосціологічними й історичними. Вони існують у двох аспектах: статичному (синхронному), що пов'язаний із виділенням і вивченням ознак норми, та динамічному (діахронному), який розглядає становлення і зміни її ознак [1, с. 109]. Вивчення динаміки мовних норм і їх закріплення під час кодифікації є надзвичайно важливим для усвідомлення завдань унормування, його специфіки і значення для певного стану розвитку літературної мови в конкретній країні та для перспективного розвитку цієї мови загалом.

Оскільки мова як поняття національне є відображенням, з одного боку, мовної свідомості її носіїв, а саме ставлення людини до мови й мовної дійсності, а з іншого – її еволюції в соціальному контексті країни, то вивчення варіантності мовних норм і їх усталеності в кожній окремій країні має відбуватись на основі соціолінгвістичного підходу з урахуванням когнітивних особливостей її мовців. Застосування соціолінгвістичного підходу в межах дослідження є необхідним для визначення мовної ситуації в країні в певний історичний період і для аналізу зумовленості певної мовної політики. Але разом із тим ми застосовуємо когнітивний підхід до вивчення процесу усталення мовної норми, адже вважаємо, що мовна політика є суто національним явищем, яке зумовлює своєрідність засад нормалізації в країні.

Питання статусу й динаміки мовних норм певною мірою вже порушувались у романському мовознавстві. Наприклад, Ейнар Хауген, Ентоні Лодж, Сусо Лопес, Луї-Жан Кальве, Жан-Марі Клінкенберг аналізували процес виділення однієї мовної варіанти серед інших та умови її перетворення на домінуючу, а Даніель Трюдо й Даніель Баджіоні формулювали критерії, за яких діалект набуває статусу «спонтанної норми» [2; 3] чи мовного стандарту. (Ми називатимемо надалі цю «спонтан-

ну норму» мовним стандартом (згідно з французькою традицією) для її відокремлення від норми прескриптивної, яка формується під час кодифікації.) Підходи цих науковців загалом схожі (виділення соціальних і суто мовних засад), але кожний робить свій акцент у дослідженні цього явища. Тому є необхідність певного переосмислення цього питання. Щодо етапів набуття мовою статусу стандарту, то періодизація доволі різниться в цих учених, крім того, вони зосереджуються в основному на етапі виділення й імплантації мовного стандарту, тоді як нам видається важливим дослідити також змінення статусу мовної норми у французькій мові в різні періоди її існування, тим більше що подібних досліджень немає у вітчизняному мовознавстві за останні десятиріччя. Українські вчені розглядають поняття мовної політики держави, її роль і механізми мовного регулювання (О. Данилевська, Л. Масенко, О. Куць, Т. Ковальова). Ґрунтовно аналізує мовну політику Франції як унікальний зразок упровадження єдиної мови як базового елемента державності Т. Марусик. Це свідчить про інтерес сучасних українських дослідників до специфіки мовної політики Франції (О. Косович, І. Юринова).

З огляду на це, аналіз статусу й динаміки мовних норм у Франції є актуальним і перспективним. Об'єктом дослідження є мовні норми у Франції, а предметом – імплантація французької мови у Франції в статусі мовного стандарту та зміна цього статусу в ході мовного розвитку країни.

Отже, мета статті полягає у висвітленні проблеми статусу мовних норм у Франції в діахронії, від виокремлення домінуючого діалекту (XIII століття) аж до набуття статусу національної мови (XX століття). Завданнями розвідки є: 1) дослідити процес установа мовного стандарту у Франції; 2) запропонувати власну періодизацію динаміки мовних норм у різні періоди розвитку французького суспільства; 3) проаналізувати тип затвердження нових мовних статусів у Франції в соціолінгвістичному й мовному аспектах, виявити критерії відбору мовних норм, тип мовної політики держави та національну специфіку на кожному витку еволюції французької мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Е. Лодж слідом за Е. Хаугеном зазначає, що набуття мовою статусу мовного стандарту відбувається у двох планах: соціальному (відбір і визнання всім населенням одного з діалектів мовною нормою) й власне мовному (внутрішні трансформації мови, які в ідеалі передбачають максимальні функціональні зміни за мінімальної зміни самих форм) [4, с. 120]. Л.-Ж. Кальве називає соціальний тип визначення мовного стандарту утворенням *in vivo*, бо для нього норма є невід'ємною частиною соціальної діяльності: відбору однієї мовної варіанти з інших [5]. Мовний аспект явища він визначає як утворення *in vitro*, тобто як таке, що утворюється шляхом зміщення (*métissage*) різних діалектних варіантів під впливом екстралінгвістичних факторів. На нашу думку, ця дещо метафорична трактовка є цікавою, але не зовсім точною.

Наприклад, до суто мовних факторів нормалізації зазвичай зараховують не лише кодифікацію (коли дійсно йдеться про втручання лінгвістів чи інших авторитетних органів, хоча й тут не завжди вдаються до змішення), а й появу письмової форми романських мов під час утворення різних діалектних варіантів мови, що пізніше стане французькою.

Тому ми зупиняємось на виділенні **мовного** аспекту встановлення норми (як в Е. Хаугена та Е. Лоджа) і **соціолінгвістичного**, як це пропонує Х.С. Лопес, а не **соціального**, як було зазначено вище. Х.С. Лопес замінює соціальний план (як такий, що належить до екстралінгвістичних факторів) на соціолінгвістичний, бо йдеться про процеси, які змінюють уживання мови в суспільстві [3].

Відтак доцільним є розглянути соціолінгвістичні критерії встановлення мовної норми. Французька лінгвістка Д. Трюдо [2] висуває такі критерії: давність, престижність, політичне та/чи економічне домінування групи або міста. Схожі критерії подає соціолінгвіст Д. Баджіоні [6], але вони, на нашу думку, більш логічно структуровані. Їх два: квантитативний, тобто кількісний (згідно з кількістю мовців), і квалітативний – якісний (згідно з престижністю й легітимністю обраної варіанти).

Щодо етапів мовного усталення, на думку Е. Хаугена, воно має чотири етапи: відбір діалекту-основи (“*selection*”), його кодифікацію (“*codification*”), подальшу розробку (“*elaboration*”) і прийняття (“*acceptance*”), два з яких – відбір і прийняття – є соціальними, а кодифікація й подальша розробка – лінгвістичними [7, р. 922–935]. Х.-С. Лопес хронологічно виділяє три фази, під час яких відбувається набуття мовою статусу мовної норми серед інших мовних варіантів: поява письмових пам’яток, яку він називає «графізація» (для французької мови це IX–XII століття), відбір мови, яка стає «спонтанною нормою» (XII–XVI століття), і кодифікація, тобто формальне затвердження мовної норми (XVI–XVII століття). У випадку французької мови відзначають ще 2 важливі етапи: прийняття соціумом (суспільством) мовної норми у вигляді “*bon usage*” (XVII–XVIII століття) [4] і трансформація нормалізованої мови в національну (XIX століття) [6].

Ми, у свою чергу, пропонуємо власну періодизацію усталення й еволюції мовних норм у Франції, до якої додається певний коментар.

1. Імплантація домінуючого діалекту.

– **Домінування діалекту *îledeFrance* серед інших мов (XIII століття).**

Жан-Марі Клінкенберг наводить три теоретичні можливості встановлення домінуючого діалекту в країні, серед яких Франція обирає таку.

Один діалект із групи (наприклад А) нав’язує свою варіанту як норму іншим (Б, В, Г) [8, р. 8]. Із XIII століття королівський діалект (*le francien*) серед великої кількості інших стає головною мовою країни. Це здійснюється у два етапи: спочатку після Альбгойських хрестових походів відбувається встановлення лінгвістичної гегемонії північних мов – мови доль (*langues d’oïl*) – над південними – мови д’ок (*langues d’oc*), які зазнали малий вплив германських мов і значно відрізнялися від перших. Після цього діалект короля стає пріоритетним, поступово витісняючи або поглинаючи інші мови д’ойль, формально близькі до нього, завдяки політичному й економічному домінуванню паризького регіону, а також завдяки «пересуванню» (з метою уніфікації) французьких королів майже по всій території країни. Цьому значною мірою сприяє й демографічний

фактор (із XIII століття Париж є найгустіше населеним містом Європи).

– **Внутрішня експансія: розповсюдження французької мови в XVI столітті.**

Функціональна експансія.

А) Розвиток літератури й поезії та боротьба за ушляхетнення й літературну значимість французької мови (маніфест Ж. дю Белле 1549 р.), сприяє її надзвичайному збагаченню й набуттю нею **статусу письмової літературної мови**. До цього часу такий статус мала виключно латина. Цей статус стає більш значущим із XVI століття у зв’язку з розвитком типографської справи.

Б) Підписання Франциском I у серпні 1539 року Едикту Вілле-Котре, згідно з яким французька мова повинна використовуватись в адміністративних і юридичних документах, офіційно затвердило її **статус як адміністративної мови**.

В) Піднесення науки, яке базувалось на бажанні пізнання реального світу, здійснювалось *de facto* французькою мовою. Тому за французькою мовою в цей період закріплюється **статус мови світської науки**, на противагу знову ж таки латинській, яка була мовою середньовічної схоластики.

Г) Реформація сприяла розповсюдженню французької мови (переклад і публікація Біблії, теологічні дебати французькою мовою). Отже, французька мова поряд із латиною стає **мовою церковної еліти**.

Географічна експансія.

У XV–XVII століттях здійснюється приєднання більш віддалених територій і поступова втрата мовців серед міноритарних мов завдяки активній урбанізації й збільшенню престижу великих міст і насамперед столиці. Муленський указ (1490 рік) і Ліонський указ (1510 рік) сприяли вилученню латини з усіх юридичних актів, допитів на південних територіях. Але певний період французька мова є розмовною мовою міжрегіональної комунікації (*langue véhiculaire*) за наявності вернакулярних (місцевих) мов.

Тип затвердження статусу: в соціолінгвістичному плані – вибір домінуючого діалекту спочатку поступовий і **несвідомий** на основі **престижності** (квалітативний критерій) і **розповсюдженості** (квантитативний), а потім експансія шляхом накладення з наступною імплантацією головної мови країни при затвердженні її **функціонального** домінування як письмової мови літератури, науки, релігії і **свідомій фіксації** її адміністративного статусу в державних актах або адміністративних установах. У лінгвістичному плані – затвердження статусу мовного стандарту спочатку на основі мінімальної потреби в зміні форм (схожість усіх *langues d’oil*), а потім завдяки мовним трансформаціям: значне лексичне збагачення, набуття ознак аналітизму й певне синтаксичне усталення, які надають французькій мові ознак сформованої, окремої мови, відмінної від латини та інших романських мов.

2. **Кодифікація французької мови: мовний пуризм (XVI–XVII століття).**

Кодифікація, яку ми розуміємо в широкому сенсі (за Е. Хаугеном) як спосіб досягти мінімальних варіацій мовних форм, здійснюється у двох планах:

1. *Теоретичне осмислення французької мови (встановлення дескриптивної норми, тобто опис узусу).*

Реформатори мови та граматисти XVI століття, такі як Ш. де Бовель, Ж. Торі, Ж. Пелетє дю Ман, Дж. Пальсграв, Л. Мерге, Ф. Сільвій, О. Рамбо, П. Рамус, які мали на меті валю-

ризацію певного діалекту, намагаються встановити зразковий тип норми. Створені ними граматики пропонують авторські граматичні моделі, які базуються на суб'єктивному баченні авторами французької мови, містять численні описи структури французької мови тієї епохи, але не мають прескриптивного впливу.

До теоретичного осмислення французької мови ми зараховуємо й реактивний, за П. Берком [9], пуризм Анрі Етьєнна, який виступає за очищення французької мови (передусім від італіанізмів). А. Етьєнн був прикладом загальної «антидворової» тенденції [9], яка була притаманна тій епосі, а тому не мав політичної підтримки й достатнього впливу для запровадження прескриптивної норми.

2. *Установлення прескриптивної норми (затвердження зразкового, аксіологічного узусу).*

Першою доктриною, яка спромоглась змоделювати мовну свідомість носіїв французької мови, став трансформаційний пуризм Франсуа Малерба. Малербівський пуризм призвів до встановлення нової мовної норми завдяки його актуальності в тому сенсі, що у Франції цього періоду склались необхідні соціально-політичні передумови для його впровадження: загальнодержавна тенденція до унормування збігалась з ідеями Ф. де Малерба, який ратував за зміцнення мови як відображення зміцнення держави. Саме при дворі він очолював школу і став авторитетним «метром» із питань мови. Успіх його реформи пояснюється й із методологічного погляду: автор «Коментаря до Депорта» звертається до поняття зразкового узусу (*usage*), який ґрунтується на ідеї чистоти, ясності й раціональності, має на меті усунення надлишкових мовних елементів для використання мови більш широким колом читачів (навіть вантажниками з Пор-о-Фуен). Крім того, пурист упроваджує «очищення» французької мови, яке не вдалося виконати А. Етьєнну.

Але головним концептом французької кодифікації XVI–XVII століть стає *bon usage* (правильний, усталений узус), викладений К.-Ф. де Вожля в його «Зауваженнях до французької мови» 1647 року. Визначивши його як мову «найбільш добродієвських людей (*les honnestes gens*)», «найкращої частини королівського двору», він виділяє норму на основі соціолінгвістичної ієрархії, тобто як домінуючий соціолект (у діастратії, за В. Лабовим). На відміну від свого вчителя Ф. де Малерба, він не обмежується поняттям загальнодоступного узусу, він заміняє, на думку С. Лопеса, «інтелектуальну компоненту елітарною соціальною нормою» [3]. Саме Ф. де Вожля кодифікує узус на основі мовної практики певної соціолінгвістичної групи, тим самим заохочуючи прийняти нову соціальну поведінку (*l'honnêteté*), і затверджує основи французького ставлення до мови як до фундаменту ідеї державності.

Новий статус: французька мова підпорядковується жорстким **нормативним правилам**, подібним до класичних мов (політика **мовного пуризму**), виділяється на основі **вузької соціолінгвістичної ієрархії** й набуває статусу **ідеальної мовної моделі (зразка)**, яка відображає **ідеальну соціальну поведінку**. Цей статус свідчить про своєрідність світосприйняття французів: їхня мовна поведінка керована насамперед престижністю і високим соціальним статусом призначеної норми, їх упевненістю в ідеальності французької мови (чистої, ясної й універсальної). Саме тому квалітативний критерій починає домінувати над квантитативним. Крім того, французька мова стає **найбільш престижною живою мовою в Європі**. Тип затвердження статусу (в лінгвістичному плані): спочатку офіційне

визнання та опис у граматиках і теоретичних дослідженнях, а потім орієнтація на сучасну літературну норму (поява «класичної французької мови» (*le français classique*)), регулювання її функціонування й фіксація її синхронної динаміки.

3. **Прийняття соціумом (суспільством) мовної норми у вигляді “*bon usage*” (XVII – середина XVIII століття). Мовний центрзм.**

Ідеальна для наслідування мовна модель (*bon usage*) затверджується і стабілізується у шляхетному й освіченому суспільстві Франції десь у середині XVIII століття, але не стільки як мова соціальної групи, а як абсолютна норма. Отже, консолідується прескриптивна політика Франції.

С. Лопес уважає, що це результат інституціоналізації (*in vitro*, як він каже) та соціально-літературного руху (*in vivo*).

Інституціоналізація починається ще в XVII столітті зі створення Французької академії (1635 рік), яка мала на меті об'єднати політичну, культурну й мовну владу в державі. Крім того, «Ремарки» Вожля (які перевидавались 22 рази до 1738 року) викликали велику кількість наукових трактатів. З іншого боку, елементом інституціоналізації є граматики й словники, які письмово затверджують установлені мовні норми, тобто *bon usage* (граматики Мопя, Одена, Шіфле й словник Французької Академії). Але словники С.-П. Ришле та А. де Фюрет'єра, які базуються на *bon usage*, допускають соціолінгвістичні варіації й не мають жорстко прескриптивного характеру. Загальна раціональна граMATика А. Арно та К. Лансло взагалі не слідує принципам Ф. де Вожля. Граматики Пор Рояля спираються на раціональне осмислення різних мов для формулювання загальних основ, фундаментальних правил їх функціонування. На аналітичному підході ґрунтуються й статті, присвячені мові, в Енциклопедії Дідро й Д'Аламбера, роздуми Руссо та різні граматики. Отже, внаслідок цього у XVIII столітті основні правила вживання мови були встановлені на основі двох критеріїв одночасно: зразкового узусу (*bon usage*) і раціоналізму (*raison*). Це поєднання призвело до певної зміни мовної норми: від мови «найкращої частини королівського двору» до мови «добродієвських людей нації» чи, в трактовці Д'Аламбера, «людей зі смаком». На думку Ж.-П. Капю [10], відбувається «збагачення концепту завдяки ідеї відкриття, на відміну від закритої соціологічної системи Вожля», завдяки чому концепт *bon usage* зазнає абсолютизації, а французька мова стає ідеалом ясності, раціональності й смаку.

Цей концепт мовної норми *à la française* паралельно затверджується на практиці за допомогою соціально-літературного руху (*in vivo*). Ідеться передусім про світські літературні салони, найвідоміший серед яких – салон Конрара – ляже в основу створення Французької академії. Престижність цих салонів така велика, що навіть публікуються посібники для оволодіння якостями мовлення. Найвидатніші літератори епохи (Ж.-Б. Боссює, Ж. Расін і П. Корнель) коригують свої твори згідно з ремарками Академії. Цей дух розмов про мову та літературу продовжується й в епоху Просвітництва, де важливим стає прославляння «ясності й раціональності» французької мови та доблесті спілкування й товарищескості (*sociabilité*). Спілкування у XVIII столітті асоціюється з бажанням брати участь у долі суспільства, перебудувати його відповідно до принципів раціоналізму. Концепт *bon usage*, започаткований як мова королівського двору, набуває більш універсального характеру, що призводить до ідеї монолітних відношень між французькою мовою та суспільством: реформа суспільства віднині стає невід'ємною від реформи мови.

Новий статус: французька мова затверджується на основі розширеної соціолінгвістичної ієрархії й набуває статусу абсолютної мовної моделі, що будується на центризмі та ідеї мови як фундаменту суспільства. Мовна норма існує переважно в письмовій формі (діаметричний фактор). Із когнітивного погляду прийняття *bon usage* (починаючи з XVIII століття й донині) пов'язане зі ставленням французів до своєї мови як до відображення ідеї ідеальної держави, а разом із тим як до засобу передачі Францією певної просвітницької місії іншим країнам. Д. Гордон зазначає, що французи мають «підсвідому віру» в те, що «Франція є носієм універсальної ідеї, ідеї про те, що природа людини повсюди й у всі часи незмінна, а закони цієї природи найбільш повно відображені й дотримані у Франції» [11, р. 453]. Отже, квалітативний критерій остаточно домінує над квантитативним, тому в межах усієї країни французька мова залишається міноритарною. **Тип затвердження статусу** (в лінгвістичному плані): вивчення в теоретичних дослідженнях і регулювання її функціонування, фіксація мовної норми в граматиці, словниках, поява «сучасної французької мови» (*le français moderne*).

4. Французька мова – національна мова Франції (XIX–XX століття).

Французька мова офіційно набуває статусу національної лише з 25 липня 1992 року, відповідно до розділу I «Про суверенітет» статті 2 Конституції. Цей статус майже відразу закріплюється в законі Тубона (1994): французька мова є мовою освіти, праці, торгівлі та публічних послуг. Але шлях до цього триває майже все XIX й половину XX століття у трьох напрямках:

- у вигляді боротьби проти діалектів (чи говірок – *les patois*);
- у розповсюдженні французької мови як мови навчання;
- у географічному поширенні мови під впливом соціокультурних факторів.

Наступ на діалекти та зародження ідеї єдності мови як вияву єдності нації відбувається під час Революції 1789 року. Якобінці поглиблюють ідею універсальної мови Просвітництва через ідею французької мови, рідної для всіх громадян, бо відсутність єдиної мови спілкування сприймається як перешкода для розповсюдження революційних ідей. Активна боротьба з діалектами тривала аж до 1951 року (ухвалення закону Дексона, відповідно до якого міноритарні мови отримали право вивчатись як факультативний предмет).

Ідея єдиної мови здійснюється в XIX столітті й за допомогою мовного регулювання в галузі шкільного навчання. Ця ідея виникає ще в революційний період (Національний Конвент ухвалює в 1791 році два декрети про створення перших шкіл і про навчання французькою мовою, але ці декрети не виконуються). Після Революції 1830 року «елементи французької мови» як окремої шкільної дисципліни вносяться у зміст початкової освіти (закон Гізо 1833 року). Початкова освіта стає обов'язковою, світською й безкоштовною лише за Третьої Республіки, згідно із законом Феррі від 28 березня 1882 року. Постанова від 1887 року проголошує: «Французька мова – єдина, що вживається в школі».

Французька мова поширюється в XIX столітті також під впливом соціокультурних факторів: модернізація країни, внутрішні переміщення людей, обов'язкова військова служба, розповсюдження преси, створення бібліотек і читалень. У XX сторіччі внутрішня експансія підсилюється появою нових національних медіаресурсів (радіо, телебачення, а потім й Інтернет).

Мовна політика, спрямована на підтримку статусу єдиної національної мови й очищення її від різних забруднень (особливо англіцизмів), відбувається переважно шляхом видання мовознавчої літератури та інституціоналізації: створені інституції, що підпорядковуються президентові чи прем'єр-міністрові, – Вища рада французької мови, Бюро перевірки реклами, тощо.

Новий статус: французька мова набуває статусу національної мови, єдиної, загальнозживаної. Універсальна норма затверджується завдяки політиці лінгвістичного націоналізму (єдина нація на ґрунті єдиної культури та єдиної мови). Завдання на повну імплантацію французької мови зумовило те, що квантитативний критерій упровадження норм переважає над квалітативним, але ідея про французьку мову як **абсолютну (універсальну) мовну модель** лишається незмінною. Як зазначає О. Косович, «французька норма не має чітких територіальних, хронологічних, соціальних параметрів, вона [...] є деяким інваріантом, відображеним у сучасних лексикографічних виданнях» [12, с. 82]. **Тип затвердження статусу** (в лінгвістичному плані): лексикографічна референтність мовної норми (словники, граматики, мовознавчі дослідження), віддалення літературної норми від розмовного мовлення. Останнім часом – тенденція до спрощення (наприклад, реформа орфографії 2016 року), де відбувається абсолютизація статусу елітарної мовної норми під впливом мультикультуралізму суспільства.

Висновки. У межах дослідження вивчались становлення та динаміка мовних норм у Франції у двох аспектах: соціолінгвістичному й лінгвістичному. Крім того, брались до уваги когнітивні особливості французької нації (ставлення французів до мови та нормалізації). Розгляд динаміки мовних норм здійснено на основі діахронного аналізу їх еволюції у вигляді періодизації, яка налічує чотири етапи: 1) виокремлення діалекту *île de France*, його імплантація як мовного стандарту і його внутрішня експансія (XIII–XVI століття); 2) кодифікація французької мови (XVI–XVII століття); 3) прийняття соціумом мовної норми у вигляді “*bon usage*” (XVII – середина XVIII століття); 4) набуття французькою статусу національної мови (XIX–XX століття). Кожний етап виділений відповідно до певної соціолінгвістичної ситуації Франції й супроводжується зміною статусу мовних норм і мовної політики. На першому етапі ще не йдеться про повноцінне застосування мовної політики, бо вибір домінуючого діалекту спочатку поступовий і несвідомий на основі престижності й розповсюдженості, але вже внутрішня експансія відбувається з елементами центрризму (свідома фіксація його адміністративного статусу та затвердження його функціонального домінування як письмової мови літератури, науки, релігії). Другий етап супроводжується політикою мовного пуризму, мовна норма виділяється на основі вузької соціолінгвістичної ієрархії й набуває статусу ідеальної мовної моделі, яка відображає ідеальну соціальну поведінку. На третьому етапі впроваджується політика мовного центрризму та ідеї мови як фундаменту суспільства. Мовна норма виділяється на основі розширеної соціолінгвістичної ієрархії й має статус абсолютної мовної моделі. З когнітивного погляду саме на другому і третьому етапах нормалізації особливо чітко простежується своєрідність світосприйняття французів: їх мовна поведінка керована передусім престижністю й високим соціальним статусом призначеної норми, їх ставленням до своєї мови як до зразкової (чистої, ясної й універсальної). Абсолютне застосування концепту *bon usage* (починаючи з XVII століття

й донині) пов'язане зі сприйняттям французами правильної мови як засобу передачі універсальної ідеї справедливості і державності. Саме тому квалітативний критерій домінує над квантитативним протягом XVII–XIX століть. Останній етап характеризується затвердженням статусу національної мови. Національна свідомість французів підвищується на цьому етапі, а тому ідея ідеальної державності трансформується в ідею єдиної нації з єдиною (універсальною) мовою. Універсалізм французької мови досягається шляхом мовного націоналізму (запеклої боротьби з діалектами, нав'язування абсолютної мовної моделі, майже незмінної з попереднього періоду). Завдання на повну імплантацію французької мови зумовило те, що квантитативний критерій упровадження норм переважає в XIX–XX століттях над квалітативним. Останнім часом під впливом нової соціолінгвістичної ситуації (глобалізм, мультикультуралізм) французька мова стає більш відкритою до варіативності мовних норм. Ця новітня тенденція потребує окремого дослідження.

Література:

1. Палькевич О.С. Сучасні аспекти вивчення пуризму як засобу нормалізації мови / О.С. Палькевич // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство». – 2014. – Т. 22. – Вип. 20(2). – С. 109–117.
2. Baggioni D. Langues et nations en Europe / D. Baggioni. – Paris, Payot, 1997. – 378 p.
3. Burke P. Langage de la pureté et pureté du langage / P. Burke [Resource électronique]. – Mode d'accès : <http://terrain.revues.org/3142>.
4. Calvet L.-J. La guerre des langues et les politiques linguistiques / L.-J. Calvet. – Paris, Payot, 1987. – 294 p.
5. Caput J.-P. La langue française, histoire d'une institution (842–1715) / J.-P. Caput. – Paris : Larousse, 1972. – 319 p.
6. Gordon D. The French Language and National Identity 1930–1975 / D. Gordon // Vol. 22 of Contributions to the Sociology of Language. Mouton, the Hague. – Paris, New-York. – P. 453.
7. Haugen L. Dialect, Language, Nation / L. Haugen // American Anthropologist, New Series. – Aug., 1966. – Vol. 68. – No. 4. – P. 922–935.
8. Klinkenberg J.-M. Des langues romanes: Introduction aux études de linguistique romane / J.-M. Klinkenberg. – Bruxelles : De Boeck Université, B-1000, 1999. – C. 41.
9. Косович О.В. Специфіка політики Франції в галузі національної мови та неології. Основні виміри: записки з романо-германської філології / О.В. Косович // Des langues romanes: Introduction aux études de linguistique romane. – 2016. – Вип. 1 (36). – С. 82.
10. Lodge R. Anthony. Le français. Histoire d'un dialecte devenu langue / R. Anthony Lodge. – Fayard, 1997. – P. 120–210.
11. López J.-S. Quelques clés pour mieux comprendre le processus de standardisation de la langue française au XVIe siècle / J.-S. López [Resource électronique]. – Mode d'accès : <https://webcache.googleusercontent.com>.
12. Trudeau D. Les inventeurs du bon usage (1529–1647) / D. Trudeau. – Paris, Minuit, 1992. – 225 p.

Палькевич Е. С. Проблема изучения статуса и динамики языковых норм во Франции в диахронном аспекте

Аннотация. Статья посвящена изучению проблемы статуса и динамики языковых норм во Франции. Рассмотрение языковой динамики осуществлено на основе диахронного анализа эволюции языковых норм в виде периодизации. Каждый ее этап соответствует изменению статуса языковых норм и языковой политики Франции и проанализирован в соответствии с определенной социолингвистической и лингвистической ситуацией, а также с когнитивными особенностями говорящих.

Ключевые слова: статус и динамика языковых норм, языковой стандарт, социолингвистические критерии, языковая политика, языковое сознание, кодификация, пуризм, центризм, национализм.

Palkevych O. The problem in studies of status and dynamics of the language norms in France in diachrony

Summary. The article is devoted to the problem in studies of status and dynamics of the language norms in France. The research of language dynamics is based on the diachronic analyses of the language norms evolution in the form of chronology that includes four stages. Each stage refers to the change of status of the language norms as well as French language policy. Besides, the stages are assayed according to a particular sociolinguistic and linguistic situation.

Key words: status and dynamics of the language norms, linguistic standard, sociolinguistic criteria, language policy, codification, purism, centralism, nationalism.